

L'ús dels perfils criminals en la investigació de delictes en sèrie

DOUG SMITH

Superintendent detectiu. Director de la National Crime Faculty.
The Police Staff College. Regne Unit

ADRIAN WEST

Psicòleg clínicoforens de la National Crime Faculty

143

1. INTRODUCCIÓ

L'ús dels perfils criminals és un mètode encara incipient però comença a ser un recurs força comú en la investigació de delictes al Regne Unit. Els mitjans de comunicació —especialment la televisió— han creat un cert misticisme al voltant d'aquest tema i, concretament, de la figura del *profiler*,¹ perquè el presenten com algú amb un sisè sentit i un instint especial per investigar casos que estan a càrrec d'investigadors policials qualificats. Però en aquest treball volem presentar la veritable cara de la ciència dels perfils i del comportament criminals en la investigació de delictes al Regne Unit.

En primer lloc, per oferir una visió general d'aquest tema, farem referència a un cas real relativament recent que ens ajudarà a situar-nos en el context actual. També parlarem de l'esforç que s'està fent per avançar en aquesta ciència i per educar a tots els qui estan relacionats amb els processos de justícia criminal. En segon lloc, exposarem de manera més detallada els aspectes propis dels perfils criminals, des d'una perspectiva pràctica.

2. LA NATIONAL CRIME FACULTY

Entre el final dels anys setanta i el començament dels vuitanta, Peter Sutcliffe —«l'esbudellador de Yorkshire»— va matar quinze dones i va intentar matar-ne cinc més. La majoria de les víctimes eren prostitutes. Els assassinats s'havien comès a llocs diferents als quals corresponien forces de policia diferents; per això,

1. Amb aquest terme, d'ús molt comú en aquest àmbit, es denominen els psicòlegs especialitzats en l'estudi i l'elaboració dels perfils criminals, és a dir, de la personalitat o els comportaments dels delinqüents.

en un primer moment, ningú no es va adonar que estaven relacionats i comesos pel mateix delinqüent. Finalment es va veure que els assassinats estaven relacionats i es va decidir unir les investigacions, cosa que va portar problemes de gestió i direcció de la investigació. Cadascun dels responsables o caps d'investigació havien treballat aïlladament: havien recollit dades i proves en relació amb el cas o els casos que estaven sota la seva jurisdicció. La documentació que havia generat tot això arribava a les catorze tones de pes i era pràcticament impossible identificar les semblances i els aspectes més remarcables de cada crim. Malgrat aquestes dificultats es va aconseguir detenir i processar Peter Sutcliffe, que va ser sentenciat a cadena perpètua.

Paral·lelament al judici es va fer una revisió de tot el procés d'investigació d'aquest cas i en l'informe corresponent es van fer les recomanacions següents:

- Els responsables o caps d'investigacions han de rebre formació que els capaciiti per dur a terme investigacions complexes interrelacionades.
- Els grups d'investigació han de tenir accés a una tecnologia adequada d'informació que els permeti gestionar investigacions de delictes en sèrie de manera eficient.
- La creació d'un centre de suport i assessorament d'alt nivell per a aquest tipus d'investigacions.

Una de les conseqüències d'aquest informe va ser la creació de la National Crime Faculty a la mateixa seu del Police Staff College de Bramshill, l'any 1995. Actualment, la National Crime Faculty està fermament arrelada i ha esdevingut un punt clau en la investigació de delictes greus al Regne Unit.

A hores d'ara ja s'ha adoptat una estructura formal a escala nacional d'acord amb la qual, quan es detecta una sèrie de delictes greus comesos per una o diverses persones, o quan els delictes ultrapassen el territori d'una o diverses forces de policia, es nomena un oficial en cap de tota la investigació. Aquest oficial és el responsable de dirigir la investigació de tots els delictes relacionats i de coordinar el treball que duen a terme els caps d'investigació individuals de cada força policial. A més, en totes les investigacions s'utilitzen sistemes d'informació compatibles.

Al Regne Unit, les seves cinquanta-dues forces de policia han assumit aquesta estructura i, fins ara, seguint aquest mètode s'han dut a terme diverses investigacions de delictes greus en sèrie de manera exitosa.

Així, doncs, la National Crime Faculty dóna suport als responsables d'investigació que tracten delictes com l'homicidi, la violació o el segrest. Cada cos policial té molta experiència acumulada entre els diferents membres del seu personal però, amb el foment d'una bona pràctica, s'ha acceptat que cap investigació de policia individual no té els coneixements globals i els recursos suficients per dur a terme investigacions complexes pel seu compte. També s'ha reconegut que cal conèixer els canvis de la tecnologia moderna per aplicar-los a la investigació de delictes. Per això, els diferents cossos policials han de reconèixer la seva incapacitat per respondre a totes les eventualitats sense el suport d'especialistes i experts provinents de fora dels cercles policials.

Per resoldre aquestes demandes, la National Crime Faculty es va crear amb un enfocament integral, que es beneficia de l'experiència de tots els membres dels cossos policials i del suport d'organitzacions i professionals que poden oferir als investigadors els coneixements dels seus experts. Aquest tractament integrat implica formació, suport, anàlisi, recerca, assessoria, relacions i desenvolupament. Per fer efectives aquestes funcions, la National Crime Faculty s'estructura en tres seccions.

2.1 La Secció de Formació i Desenvolupament

Aquesta Secció s'encarrega de preparar la formació centralitzada per als responsables d'investigació i oficials en cap en els casos complexos i interrelacionats. També dissenya i desenvolupa formació en col·laboració amb forces de policia i altres organitzacions, destinada als serveis de policia i impartida en diversos centres arreu del país. Aquesta Secció també té al seu càrrec homologar la formació que imparteixen els cossos policials en aquesta matèria, amb l'objectiu de garantir uns mateixos estàndards a tot el Regne Unit.

Finalment, la Secció organitza seminaris i congressos per encàrrec de l'Associació de Caps de Policia, sobre problemes concrets que requereixen una resposta immediata (desordres públics greus o actes terroristes).

2.2 La Secció de Suport als Responsables d'Investigació

Aquesta Secció ha posat en marxa un Servei Central de Suport que pot assistir qualsevol oficial des de qualsevol punt del territori nacional, les vint-i-quatre hores del dia i tots els dies de l'any. Aquest Servei disposa d'una base de dades d'experts en diferents camps professionals i de detectius amb experiència, que poden donar un suport especialitzat a qualsevol responsable d'investigació que la pugui requerir. Aquest Servei s'ha convertit en un punt comú de contacte en les investigacions de delictes greus perquè, al mateix temps que permet als investigadors treure profit de l'experiència de col·legues que han afrontat problemes similars, també poden accedir a especialistes qualificats en els seus àmbits respectius.

Un d'aquests àmbits especialitzats que ofereix el Servei Central de Suport és el *profiler* o especialista en perfils criminals, mitjançant una llista acreditada de vint-i-quatre professionals, amb una formació i una trajectòria diferents, però tots amb molta experiència.

Sobre el terreny, s'ha format una xarxa de vuit oficials d'enllaç regionals que constitueixen el nexa entre la National Crime Faculty i els professionals operatius. Els oficials d'enllaç interactuen diàriament amb responsables d'investigació i es reuneixen regularment amb l'objectiu de compartir experiències positives i solucionar problemes comuns. A més, cada força de policia té, com a mínim, un oficial que actua de contacte entre la National Crime Faculty i el seu cos policial; d'aquesta manera es canalitza la informació de la National Crime Faculty per una via determinada i s'assegura que totes les forces de policia estan al corrent de les darreres novetats.

La Secció de Suport treballa en col·laboració amb altres institucions, sobretot amb el Servei de Ciència Forense, perquè aquesta disciplina cada cop té un paper més important en la investigació de delictes. Sense el seu suport moltes investigacions fracassarien i, fins i tot, algunes ni arribarien a posar-se en marxa. Treballem en un medi on la prova científica és la clau; fins i tot, els advocats defensors qüestionen fets que fa uns quants anys haurien acceptat sense cap objecció. Nosaltres no únicament hem de mostrar proves inqüestionables, sinó que també les hem d'obtenir d'acord amb els procediments establerts: la cadena d'obtenció de la prova ha de ser inobjectable.

Per això és tan important que la policia i els forenses acompleixin cadascú la seva feina però treballant conjuntament i d'una manera coordinada: fent-ho així poden discutir moltes qüestions i preveure problemes inesperats de cara al judici oral. Una investigació més professional i una millor presentació de la prova impedeixen que la defensa utilitzi incoherències per minar la credibilitat de les proves.

Amb l'objectiu d'acostar les funcions policials i les forenses, el Servei de Ciència Forense s'ha traslladat a la National Crime Faculty i s'han organitzat diversos seminaris amb la participació conjunta de responsables d'investigació i forenses, cosa que ha afavorit la comprensió mútua de les necessitats dels uns i dels altres, així com l'adopció d'una estratègia comuna per acabar i solucionar problemes.

146

2.3 La Secció d'Anàlisi de Delictes Greus

Tots coneixem de quina manera avui dia els delictes i els delinqüents poden traspassar fronteres, cosa que en un principi pot dificultar les investigacions. Tanmateix, ens podem beneficiar d'alguns recursos que faciliten la identificació dels delinqüents en sèrie. El Regne Unit disposa d'una base de dades nacional d'ADN que ens pot ajudar en aquesta feina d'identificació, sigui quina sigui la distància i el lloc de comissió dels delictes. Ara bé, en els casos en què no tenim cap prova física per identificar la possible relació entre delictes, els serveis de policia han d'estudiar el comportament i el *modus operandi* del delinqüent. Per facilitar aquesta tasca, la National Crime Faculty ha creat aquesta Secció d'Anàlisi de Delictes Greus, que aplega dades rellevants sobre delictes d'assassinat, violació i segrest. Per a aquesta feina s'utilitza un sistema d'informació canadenc anomenat VINCLAS. La Secció encara està en una fase inicial, però ja s'han pogut analitzar uns dos-cents delictes d'assassinat, comesos en un període de deu anys; també s'han pogut agrupar un nombre determinat de delictes per les seves similituds i se n'ha informat les forces de policia perquè estudiïn els seus possibles vincles.

2.4 La gestió dels perfils delictius

Ja he dit que el Servei Central de Suport disposa d'una llista de *profilers* a l'abast dels professionals de la policia del Regne Unit. Les persones que volen formar part d'aquesta acreditada llista han d'adreçar una sol·licitud escrita al Comitè d'Admissió, que és el responsable del procés d'admissió d'aquests experts. El Comitè s'encarrega de valorar la qualificació professional del sol·licitant, la seva

experiència pràctica, el seu coneixement del sistema de justícia criminal i la seva habilitat per ser útil en el treball pràctic de la policia. Si se'l considera adequat, el sol·licitant entra a formar part de la base de dades que guarda el Servei de Suport.

Qualsevol responsable d'investigació que demani els serveis d'un *profiler* ha de fer també una sol·licitud, en aquest cas al Servei Central de Suport. Aquesta distribució de la feina d'una manera centralitzada facilita una gestió i una assistència adequades: designar i destinar l'expert per a un cas determinat d'acord amb la seva especialitat. Per exemple, el que tingui experiència en afers relacionats amb menors pot ser destinat a estudiar un assassinat d'un nen o d'una persona jove, mentre que l'expert en focs provocats pot ser destinat a estudiar un cas de mort causada pel foc.

Amb l'objectiu d'observar la capacitat de l'estudi dels perfils criminals i dels *profilers*, s'ha dissenyat un programa de recerca i avaluació amb uns protocols d'actuació concrets. Una d'aquestes actuacions és l'obligació de l'expert d'elaborar un informe escrit i enviar-ne una còpia al responsable de la investigació i, una altra, a la National Crime Faculty. D'una banda, el responsable de la investigació emplena un qüestionari amb el qual podem conèixer si l'estudi del perfil ha estat profitós per al seu cas i, d'altra banda, per a nosaltres constitueix un element d'avaluació.

Amb tot, encara hi ha molta feina a fer. Però si els professionals de la policia veuen la utilitat de l'estudi dels perfils criminals els utilitzaran cada vegada més, i no únicament amb els delictes greus sinó amb els delictes més habituals.

3. L'ORIGEN DELS PERFILS CRIMINALS

Encara que hi ha una llarga història d'investigacions policials que han utilitzat els coneixements i les tècniques d'un ampli ventall de disciplines professionals, la contribució de les ciències de la conducta al procés d'investigació és relativament recent (Canter, 1995). Malgrat tot, en els darrers vint anys hi ha hagut una conscienciació creixent sobre el fet que les ciències de la conducta poden contribuir a l'estudi de l'homicidi i dels delictes sexuals, no solament des de la perspectiva clínica sinó també des del punt de vista de la investigació policial. Com a conseqüència d'això, hi ha moltes forces policials europees que han creat unitats de ciències de la conducta que investiguen i donen suport operatiu en casos d'homicidi, segrest i extorsió.

L'ús dels perfils criminals en el camp de la investigació de delictes greus ha anat augmentant, així com la implicació de psicòlegs en el procés d'investigació, tant als Estats Units com al Regne Unit. Mentre els debats teòrics sobre les diferents aproximacions als perfils criminals encara s'han de resoldre —a banda de les preocupacions ètiques i científiques— (Grubin, 1995; Copson i altres, 1997), hi ha hagut diversos fets positius associats a l'interès creixent pels perfils criminals. En primer lloc, cada vegada es para més atenció als detalls específics de delictes greus i a la necessitat d'interpretar correctament aquests detalls; per tant, ara es considera primordial que cal formar la policia per a la valoració i la interpretació de l'escenari del delicte.

En segon lloc, s'ha desenvolupat la recerca criminològica empírica i la psicologia investigativa en particular (Canter i Alison, 1997). Aquesta recerca ha d'establir les bases perquè l'estudi dels perfils criminals sigui un treball científic.

Segons Canter, el terme *offender profiling* va ser utilitzat per primera vegada per membres de la Unitat de Ciències de la Conducta de l'FBI, amb el qual descriuen el procés de recollida de dades sobre les característiques d'un sospitós i l'elaboració de perfils a partir dels detalls de les seves accions en un delictes. Preocupats bàsicament pels delictes de violació i homicidi (Hazelwood i Brugess, 1987; Ressler, Brugess i Douglas, 1988), van demostrar que era possible obtenir conclusions generals sobre l'estil de vida, la història delictiva i la residència d'una persona que havia comès un cert nombre de delictes, a partir d'un acurat estudi d'on, quan i com havien estat comesos aquells delictes (Canter, 1995, 343).

Canter distingeix dues accepcions del terme *offender profiling*: d'una banda és una aproximació mitjançant un raonament deductiu, de sentit comú, i, d'una altra, l'aproximació inductiva basada en resultats empírics.

Altrament, Kind —un forense— fa una distinció paral·lela entre el detectiu i l'investigador:

Des del meu punt de vista, un detectiu pot resoldre delictes sobre unes bases purament intuïtives o bé utilitzant la lògica del sentit comú, acompanyada d'una llarga experiència i una certa comprensió de la naturalesa humana. Aquestes són les bases sobre les quals els delictes es resolen habitualment. En canvi, l'investigador ha de tenir l'habilitat d'ordenar fets, fonts, procediments, hipòtesis, prioritats i informació. És clar que entre els seus recursos ha de comptar amb un equip de detectius. De tot això es desprèn que és molt difícil imaginar un bon investigador que no sigui un bon detectiu. En canvi, en el sentit amb què jo uso la paraula, molt bons detectius no tenen la capacitat per ser bons investigadors (Kind, 1986, 9).

4. LA CONTRIBUCIÓ DE LA PSICOLOGIA INVESTIGATIVA

La contribució més important del professor Canter després d'un bon nombre d'estudis ha estat demostrar «que la valuosa perspicàcia dels agents de l'FBI es pot desenvolupar usant els processos inductius de la ciència. Si considerem els resultats empírics de l'estudi d'accions d'un nombre important de delinqüents, sorgeixen teories i metodologies que estableixen les relacions entre les accions del delinqüent i les seves característiques».

La tesi general subjacent a la psicologia d'investigació i els seus procediments de recerca és que la manera amb què una persona comet un delictes és un reflex de les seves característiques personals (Canter, 1995). Recentment s'ha demostrat la fiabilitat i la validesa d'aquests procediments, utilitzant diverses tècniques estadístiques, per diferenciar aspectes de l'història criminal d'un violador (Davies i altres, 1998). Uns altres treballs anteriors també diferenciaven qüestions subjacents relacionades amb activitats agressives, sexuals i criminals en els delictes de violació (Canter i Heritage; Davies i Dale). Posteriorment, aquests procediments

s'han usat també per diferenciar tipus d'incendis provocats i la relació entre aquests delictes i les diferents personalitats dels seus autors.

Es veu, doncs, que la familiaritat amb la lògica de la investigació empírica i una bona predisposició a aplicar els avenços en el camp de la psicologia investigativa (Canter i Alison, 1997) poden millorar el treball policial.

4.1 Idees equivocades

Una idea equivocada és la percepció desviada del psicòleg independent que pot veure coses que uns altres són incapaços de veure i que probablement caracteritzen més bé l'expectativa primària de la policia (Glaser, 38):

Les teories psicoanalítiques són elaborades per psiquiatres, psicoanalistes i altres experts en psicologia, als quals demanen que treballin en casos de criminalitat aparent i que no es poden explicar d'una manera racional. Aquests infereixen que els delictes són el resultat de percepcions, raonaments i motivacions subconscients del delinqüent per les quals allò que a uns altres observadors sembla ser una cosa, de fet pot ser una expressió simbòlica d'alguna cosa més.

149

Hi ha més versions, al final del segle xx, del detectiu fictici que arriba a conclusions sorprenents a partir de les seves observacions i que tot sol és capaç de tenir totes les bones idees que condueixen a una detenció (Shepard, 1986; Jones, 1994). A part de l'impuls a considerar el significat dels detalls més petits (Shepard, 1986) i la predisposició a mirar les mateixes coses una vegada i una altra (Freud), aquesta suposada habilitat superior és possiblement una mentida. Tanmateix, alguns autors han explotat aquesta idea i han creat expectatives irrealistes; per això no és estrany de vegades que provoqui un atmosfera de desconfiança entre alguns policies.

4.2 L'especulació racional

En realitat, allò que ha de sostenir el treball i el paper d'un bon detectiu en la investigació és l'habilitat de recollir, organitzar i analitzar informació complexa (vegeu, per exemple, Hayward). En canvi, el coneixement addicional que pot aportar un psicòleg clínic és informació, hipòtesis i formulacions teòriques sobre tipus de delinqüents. Així doncs, el paper del psicòleg en les investigacions policials es basa en el fet que possibles característiques del delinqüent es poden desprendre d'un examen exhaustiu de les característiques del lloc del delicte.

Partint de la base que cal respectar la norma ètica de confidencialitat en la relació psicòleg/pacient-delinqüent, es poden fer molts suggeriments generals o establir hipòtesis que aportin explicacions possibles al perquè d'alguns homicidis o altres delictes que han tingut lloc. Així, la contribució del psicòleg implica una especulació racional basada en la seva familiaritat amb les dimensions psicològiques dels autors de delictes greus, amb l'avaluació dels escenaris del crim i la familiaritat amb altres investigacions d'homicidis.

Per això, des d'un bon començament s'ha de posar èmfasi en el paper i el lloc d'un psicòleg dins un equip amb altres especialistes d'altres disciplines, que col·laboren entre tots a millorar el curs de la investigació, sense pretendre unes habilitats úniques i exclusives per sobre d'algun membre de l'equip.

4.3 La desconfiança policial cap als externs

En diversos treballs de recerca s'han identificat ben aviat la desconfiança dels policies en relació amb els externs, un cinisme considerable i una tendència a l'autodefensa (Brewer, 1990). Algunes d'aquestes tendències encara caracteritzen alguns departaments policials d'investigació de delictes; en alguns cossos policials encara es conserven vestigis de la perspectiva tradicional de la investigació: tot un mascle veterà que ell sol és el responsable d'una investigació. A més, si tenim en compte que la promoció i la reputació personals pugen o baixen en funció d'una detenció o una condemna exitosa en el seu darrer treball, qualsevol demanda exterior es pot considerar indicativa d'una manca d'habilitat.

A pesar que l'informe Byford sobre el procés d'investigació policial del cas de «l'esbudellador de Yorkshire» recomanava que la policia havia de buscar l'ajuda d'experts, hi ha policies que encara mostren una actitud reticent de col·laborar amb altres especialistes, llevat dels que tradicionalment es consideren imprescindibles, com els forenses. Encara que la col·laboració entre disciplines rellevants genera molta més informació útil i aporta millores en habilitat i resultats (Zeisel, 1981, 58), persisteixen ben sovint els trets d'individualisme i d'acomodament en el lloc de treball.

4.4 Abusos i cauteles

Dissortadament, a més dels dubtes sobre la validesa científica de l'estudi dels perfils criminals, s'han detectat abusos en l'accés privilegiat a informació confidencial sobre escenaris del delicte i sobre les víctimes; aquest fet de vegades sembla que és més per guanyar publicitat i treure'n un benefici propi que no pas un desig professional d'ajudar. Paral·lelament a això, el psicòleg ha de justificar molt sovint la seva existència professional davant d'un cinisme infatigable.

Malgrat tot, es pot justificar una certa actitud escèptica de la policia i de la ciutadania sobre els mínims exigibles que qualsevol pràctica professional ha d'assolir. Amb aquesta finalitat, la National Crime Faculty s'ha compromès a establir i promoure experiències positives i està habitualment en contacte amb els col·legis professionals corresponents per rebre assessorament sobre els principis ètics i professionals exigibles.

Tanmateix, per evitar transgressions professionals, els psicòlegs han d'acceptar que són externs o intrusos a la policia i que els seus mètodes no són infal·libles. També cal dir que l'estudi dels perfils criminals és tan sols una de les moltes tècniques d'investigació i que no s'hauria de veure com una substitució dels mètodes d'investigació tradicionals.

La National Crime Faculty també ha dedicat atenció a definir els criteris per

avaluar el contingut dels perfils criminals. Aquest treball intenta resoldre tres qüestions:

- per què es confecciona un perfil criminal?
- com es du a terme el procés de disseny del perfil?
- quina utilitat té per a la investigació?

Hi ha estudis que s'han concentrat fonamentalment en la darrera qüestió en forma d'enquestes de satisfacció (Pinizzotto, 1984; Jackson i altres, 1994; Copson, 1995), però la National Crime Faculty intenta assegurar que els *profilers* són avaluats d'una manera crítica i rigorosa per professionals com ells, d'acord amb uns principis teòrics i unes metodologies en els quals s'han de basar. És un motiu de preocupació que, malgrat l'ús creixent de perfils criminals a les investigacions, hi ha poca recerca que hagi intentat avaluar el contingut actual dels perfils.

En un estudi pilot a la National Crime Faculty (Smith i altres) s'ha examinat la qualitat de les explicacions i les línies de raonament després de les deduccions i inferències dutes a terme a dotze perfils. Amb aquest estudi s'ha descobert, de manera preocupant, que el contingut d'un cert nombre de perfils mostrava que el *profiler* obtenia conclusions sobre la base d'un coneixement molt limitat, és a dir, havia anat més enllà dels límits de la seva experiència. Per aquesta raó es conclou en l'estudi que els professionals dels perfils criminals han de romandre en la seva àrea específica de coneixements, treballar amb metodologies contrastades, amb domini de les experiències i comprendre les seves limitacions. Cal identificar, doncs, les fronteres legítimes dels coneixements d'un *profiler*. També se suggereix que l'expert o *profiler* hauria de ser membre d'un col·legi professional i que, a l'hora d'acceptar-lo per assessorar la policia, s'haurien de tenir en compte les opinions del col·legi professional sobre el grau de competència que requereix una feina d'aquest tipus.

5. L'AVALUACIÓ DELS ESCENARIS DEL DELICTE

Un factor que dificulta la investigació efectiva de la delinqüència en sèrie de poc volum és la complexitat de les categories delictives. Els estudis sobre atacs sexuals i assassinats indiquen que aquest tipus de delictes no es poden classificar d'una manera simple sinó que són diversos i complexos i exigeixen una avaluació analítica per interpretar adequadament les característiques del delinqüent. Conseqüentment, el procés de l'avaluació de l'escenari del delicte s'ha de dur a terme de manera estructurada si els resultats han de contribuir de manera útil a la investigació. Tot i que hem fet només una part del camí en la nostra comprensió general dels delictes greus, l'experiència acumulada i el coneixement del comportament delictiu ens ofereixen unes sèries inicials d'esquemes temàtics que poden aplicar-se quan escrutem les característiques d'un delicte.

5.1 Els esquemes temàtics

a) *La fantasia*

En un estudi (MacCulloch i altres, 1983) fet sobre tretze delinqüents sàdics en un hospital especial britànic, s'indica que la fantasia pot ser un factor motivacional clau en les morts causades de manera sàdica; es mostra que alguns delinqüents havien experimentat repetides fantasies masturbatòries sàdiques que havien progressat a perillosos intents en viu d'aquestes fantasies, molt abans de l'ofensa real que havia comportat la seva detenció.²

152

b) *La influència social*

Relacionat amb l'anterior, trobem la consideració del material o la narrativa sexuals i altres influències socials com a factors que defineixen la sexualitat d'un delicte (Scully i Marolla, 1985; Bancroft, 1993), perquè són possibles fonts que contribueixen a l'adquisició i el manteniment d'unes actituds i creences que poden incrementar el risc de violència sexual, tant d'individus com de grups.

c) *La premeditació o l'oportunisme*

És el límit fins al qual el delicte apareix com a premeditat, oportunista o totes dues coses alhora. MacCulloch i altres (1995), a partir de l'estudi de casos de repetits actes de violència, han conceptualitzat els atacs com a premeditats (planificats) o no premeditats (no planificats). Així mateix, afirmen que en els atacs no premeditats és molt difícil parlar de motivació. D'acord amb aquesta dicotomia, en el primer cas l'agressor és conscient que atacarà algú durant un temps abans que l'atac es porti a terme, mentre que en el segon supòsit l'atac esclata directament de les circumstàncies que provoquen l'agressor o que ell percep com a provocadores.

d) *L'agressió pot ser compulsiva o catatímica* (Revitch i Schlesinger, 1969).

e) *El comportament organitzat o desorganitzat del delinqüent* (Ressler i altres, 1989).

f) *L'organització física del delicte*

Glasser (1996) distingeix dos tipus fonamentals de violència: la violència *auto-preservativa*, que ell considera de tipus biològic perquè és una resposta automàtica al perill i té com a objectiu la negació d'aquest perill; en canvi, el segon tipus de violència pretén causar dolor físic o emocional, és un acte que proporciona a l'autor una certa gratificació, per això es pot considerar com a *maliciosa* o sàdica.

2. (MacCulloch i altres, 1983; Langton i Torpy, 1988; Prenky i altres, 1989; Gresswell, 1995).

Aquesta diferenciació dels actes violents proporciona una base inicial sobre la qual es poden generar hipòtesis i poden trobar-se noves dades.

g) Motivació intrínseca o associada a algun trastorn

En aquest punt, es tracta de veure quins aspectes de la motivació i el comportament del delinqüent són intrínsecs o bé s'associen amb algun desordre patològic de la personalitat. D'altra banda, el seu comportament i les seves il·lusions ens poden aportar informació extra sobre la gravetat del trastorn de la personalitat (Norton i Dolan, 1995).

En definitiva, podem utilitzar aquests principis teòrics —i altres d'organitzatius derivats de la recerca— com un mapa de ruta en el procés de valoració de l'escenari del delicte. Els judicis sobre el tipus de delinqüent dependran de la interpretació correcta de la informació parcial deixada en el lloc del delicte. Per mirar d'aconseguir-ho ens podem plantejar una sèrie de preguntes sobre el lloc del delicte.

5.2 Algunes qüestions

a) Què podem deduir de la relació entre la víctima i el delinqüent?

Quin paper té la víctima en la vida del delinqüent? (Canter, 1994; Adshead, 1997). El delinqüent, havia amenaçat prèviament la víctima? (MacDonald, 1968). Com ha estat el contacte inicial amb la víctima (assetjament, observació...) i què pot indicar això sobre la competència social de l'autor? Amb quina rapidesa el contacte entre l'autor i la víctima es va «sexualitzar»? Havia escollit la víctima prèviament? Quins factors (per exemple, veure joguines al jardí, peces de roba a l'estenedor) encoratgen l'autor a entrar en un domicili particular? De quina altra manera l'estil de vida de la víctima, les seves característiques psicològiques o alguna de les seves activitats atreuen el delinqüent? Quines alternatives considera i quines decisions pren l'autor sobre la ubicació del delicte? Són diferents aquestes decisions per a la trobada inicial amb la víctima, el lloc de l'agressió o de l'assassinat, i la situació final del cos de la víctima? (Rossmo, 1996).

b) Quina proporció hi ha entre l'agressió instrumental i l'expressiva en l'execució del delicte?

En gairebé tots els casos de comportament agressiu, els components instrumentals i expressius hi són presents, però en graus diferents. Fins a quin punt el delinqüent només pretenia sotmetre i controlar la seva víctima (agressió instrumental) o bé usar-la simbòlicament com un objecte per a la seva agressió emocional?

c) Com són les ferides?

De quin tipus són i com es distribueixen les ferides de la víctima? Quina arma s'ha fet servir? Quina és la intensitat i el nucli de les ferides?

d) *Quin és el grau d'activitat sexual en el delicte?*

Quina prova de tipus sexual es pot discernir en una mort quan no hi ha cap prova directa de penetració sexual? Hi ha alguna prova que mostri que el control del delinqüent sobre la víctima, el seu patiment i la seva humiliació han estat lligats a l'excitació sexual de l'autor?

e) *Quant de temps ha emprat l'autor amb la víctima durant el delicte?*

f) *Què ha fet el delinqüent per evitar que el descobreixin? Quins coneixements forenses té?*

154

g) *Hi ha hagut alguna activitat subordinada a l'homicidi després del delicte principal?*

Què poden indicar aquestes activitats sobre les regularitats del comportament, les expectatives i els objectius d'un delinqüent en la situació en què es du a terme un acte desviat? Quines activitats ens mostren els significats personals de l'acte desviat de l'individu? (Blackburn, 1986).

h) *Quins aspectes (agressió, sadisme, sexe...) han quedat palesos en la comissió del delicte?*

Quines relacions pot tenir aquest delicte amb altres d'anteriors? De quines maneres pot ser diferent d'altres comportaments delictius previs? Hi ha hagut delictes rellevants anteriors que suggereixin algun intent, fantasies o comportaments previs? (MacCulloch i altres, 1983). Això és particularment important quan considerem la possibilitat que el *modus operandi* d'un delinqüent no sigui constant, sinó que pugui canviar en el decurs del temps i estar influenciat per les seves mateixes experiències, pel comportament de les seves víctimes anteriors o per factors situacionals específics. Quina altra informació ens pot ajudar a esbrinar els efectes de l'estil cognitiu i la personalitat, d'acord amb les alternatives amb què el delinqüent ha treballat i en les decisions que ha pres? (Canter, 1986).

6. CONCLUSIÓ

Una de les conseqüències de traslladar-nos d'un món purament clínic a un altre que se situa amb dificultat entre el psicòleg clínic i l'investigador, és una comprensió més àmplia d'aquesta crítica relació entre el detall de l'escena del delicte i el delinqüent. Treballar directament amb policies que investiguen un delicte comporta, inevitablement, haver d'enfocar la fenomenologia delictiva d'una manera més immediata i menys elaborada del que és habitual per al psicòleg clínic.

El coneixement —potencial— del delinqüent depèn fonamentalment de la

necessitat de visitar l'escenari del delicte o, com a mínim, veure'n fotografies i, fins i tot, d'haver d'assistir a una autòpsia o entrevistar supervivents o familiars de la víctima o les víctimes. Aquest contacte directe pot desafiar algunes creences bàsiques sobre la validesa de les aproximacions terapèutiques actuals envers els delinqüents. Aquest és especialment el cas en què les valoracions d'un forense clínic no inclouen únicament una anàlisi superficial del comportament en el delicte sinó que també es basen en la perspectiva del delinqüent.

Així, doncs, el paper del psicòleg clínic en la valoració dels delinqüents mentalment malalts —per a la predicció i prevenció d'actes violents— implica prestar una atenció especial a la naturalesa de les persones que repeteixen actes violents i a la naturalesa dels actes i de les seves circumstàncies (MacCulloch i altres, 1995, 42). Ja he dit més amunt que, tot respectant les exigències ètiques que han de presidir les relacions entre el psicòleg i el pacient, ha estat possible compartir els coneixements sobre aquest tipus de delinqüents i els seus delictes amb els policies que han volgut explorar la utilitat potencial de les contribucions psicològiques a l'explicació, el tractament i la prevenció del delicte (Farrington, Bull, Canter). Una col·laboració com aquesta requereix una cura considerable i la policia fa bé de ser prudent sobre l'aplicació de qualsevol mètode o teoria que no tinguin uns criteris establerts de validesa i fiabilitat.

Per tant, cal posar l'èmfasi en l'objectivitat professional de totes dues bandes, en la salvaguarda d'una actitud que recordi al psicòleg que no és allà per ser «un amic de la policia» sinó que ha de mantenir-se fermament dins dels paràmetres, principis i estàndards ètics de la seva pròpia disciplina professional.

BIBLIOGRAFIA

- ADSHEAD, G.G. *The challenge of the victim. Challenges in Forensic Psychotherapy*. Ed. Hjalmar Van Marle. Londres: Jessica Kingsley Publications, 1997.
- BROMBERG, W. *Crime and the mind: an outline of Psychiatric Criminology*. J.B. Lippincott Company, 1948.
- BYFORD, L. 1981.
- CANTER, D. *Criminal Shadows*. Harper Collins, 1994.
- CANTER, D.; ALISON, L.J. (editors). *Criminal Detection and the Psychology of Crime*. Dartmouth, 1997.
- COPSON, G.; BADCOCK, R.; BOON, J.; BRITTON, P. «Articulating a systematic approach to clinical crime profiling». A: *Criminal Behaviour and Mental Health*, 7, 1997 (pàg. 13-17).
- CORDESS, C.; HYATT-WILLIAMS, A. «The criminal act and acting out». A: *Crime, Psychodynamics and the Offender Patient*. Volum 1. Londres: Jessica Kingsley Publishing, 1996.
- GOULD, J. *The Psychiatry of major crime. Recent Progress in Psychiatry*. Ed. Fleming Gwth, Walk, J.A. i Churchill, A., 1959.
- GRUBIN, D. «Offender Profiling». A: *Journal of Forensic Psychiatry*, 6, setembre de 1995 (pàg. 259-263).

- GUDJONNSON, G. «The implications of poor psychological evidence in court». A: *Expert Evidence*, 2 (pàg. 120-126).
- HAYWARD, L.R.C. *Forensic Psychology*. Batsford Academic and Educational Publishing, 1981.
- MACCULLOCH, M.J.; SNOWDEN, P.R.; WOOD, P.J.W.; MILLS, H.E. «Sadistic Fantasy, Sadistic Behaviour and Offending». A: *British Journal of Psychiatry*, 143, 1983 (pàg. 20-29).
- MACCULLOCH, M.J.; BAILEY, J.; ROBINSON, C. «Mentally disordered attackers and killers: towards a taxonomy». A: *The Journal of Forensic Psychiatry*, 6, maig de 1995 (pàg. 41-61).
- MACDONALD, J.M. *Homicidal threats*. Springfield, IL, Charles C. Thomas, 1968.
- MEGARGEE, E.I. «Assessing and understanding the aggressive and violent patient. Clinical Personality Assessment: Practical Approaches». Oxford: Butcher, J.N.; Oxford Textbooks in Clinical Psychology, 1995.
- NORTON, K.; HINSELWOOD, R.D. «Severe personality disorder. Treatment issues and selection for in-patient psychotherapy». A: *British Journal of Psychiatry*, 168, juny de 1996.
- O'NEILL, A.M. *Clinical Inference: How to draw meaningful conclusions from test results*. Brandon, Vermont: Clinical Psychology Publishing Company, Inc., 1995.
- POYTHRESS, N.; OTTO, R.K.; DARKES, J.; Starr, L. «APA's Expert Panel in the Congressional Review of the USS Iowa Incident». A: *American Psychologist*, gener de 1993 (pàg. 8-15).
- PEAY, J. *Tribunals on Trial*. Oxford: Clarendon, 1989.
- WERTHAM, F. «The catathymic crisis». A: *Archives Neurology & Psychiatry*, 37, 1937 (pàg. 974-978).